

we vaststellen dat een kleine groep enthousiastelingen⁵⁵ er voor zorgde dat België internationaal tot de kopgroep behoort en voor sommige items zelfs voortrekker is (cf. individueel coachingstraject universiteit Gent, dat eind 2010 bij de federale politie geïmplementeerd wordt). Alle cursusteksten zijn nationaal geharmoniseerd en in uitgebreide vorm gepubliceerd.⁵⁶

In de VS schijnen er volgens FISHER slechte banden te zijn tussen onderzoekers en praktijkmensen, misschien omdat sommige onderzoekers teveel open deuren intrappen en afbreken wat in de praktijk groeit in plaats van constructief mee te helpen aan verbetering. We sluiten ons aan bij FISHER die op het belang wijst dat onderzoekers *samenwerken* met praktijkmensen, elke beroepsgroep heeft evenveel bij te dragen. De praktijkmensen hebben kennis over echte verhalen en de onderzoekers kennen de theorie.

Marc Bockstaele*

PENOLOGIE EN VICTIMOLOGIE

COSA: HET BETREKKEN VAN VRIJWILLIGERS BIJ DE (RE-)INTEGRATIE VAN MENSEN DIE EEN MISDRIJF HEBBEN GEPLEEGD

Op 20 juni 2007 aanvaardde het Europees parlement en de Europese Raad Besluit nr.779/2007/EC. Dit hield in dat voor de periode 2007 – 2013 het specifieke programma Daphne III werd goedgekeurd, als onderdeel van het algemene programma 'Fundamentele rechten en justitie.' Doel van dit Daphne III programma: projecten ondersteunen die bijdragen tot de bescherming van kinderen, jonge mensen en

vrouwen tegen alle vormen van geweld en het bereiken van een hoger niveau van bescherming van de gezondheid, het welzijn en de sociale cohesie.

Samen met Reclassering Nederland, Avans Hogeschool Nederland en Circles UK heeft het Justitiehuis van Antwerpen een project ingediend en goedgekeurd gekregen bij Daphne III, het project COSA. COSA (Circles of Support and Accountability) is een innovatieve aanpak bij de re-integratie van zedendelinquenten die ontwikkeld is in Canada en ook in Engeland met succes wordt toegepast. De centrale doelstelling is het voorkomen van recidive door enerzijds praktische en mentale ondersteuning te bieden en te voorkomen dat de pleger sociaal geïsoleerd raakt en anderzijds het doen en laten van de pleger in het oog te houden. Bovendien beoogt het project een groter maatschappelijk begrip te ontwikkelen voor de manier waarop de samenleving zelf een rol kan spelen bij het re-integreren van plegers van een misdrijf. Concreet zal het Antwerpse luik van het project zich richten op de opstart van twee cirkels die gedurende een jaar een pleger kunnen ondersteunen en volgen. Intussen zal er gezocht worden naar een meer structurele financiering en de uitbouw van samenwerkingsverbanden met andere organisaties die het project mee kunnen dragen. In Canada is het eerste COSA-project in 1994 ontstaan als een spontaan, lokaal initiatief van een geestelijke. De werkwijze wordt inmiddels breed ondersteund door het Canadese gevangeniswezen, de uitvoering is echter grotendeels gekoppeld gebleven aan lokale kerkelijke kringen. Inmiddels zijn er in heel Canada cirkels operationeel.

In Engeland is in 2002 gestart met een drietal regionale projecten en één landelijk opererend project. Engeland kent een systeem van regionale samenwerking rondom de veilige terugkeer van plegers van gewelds- en/of zedendelicten (MAPPA). Cirkels opereren in nauwe samenwerking hiermee. COSA wordt aangeboden binnen een juridisch kader waarbij kernleden voorwaardelijk in vrijheid zijn gesteld of met proefverlof. Circles UK is het landelijke programma-bureau dat toezicht houdt op de programma-

55 Tot net voor de politiehervorming in 2000 bestond er geen opleiding rechercheverhoortechnieken!

56 M. BOCKSTAELE, *handboek verhoren 1 en 2*, Antwerpen, Maklu, 2008 en 2009; M. BOCKSTAELE, S. RAEYMAECKERS, E. ENHUS, *Leugens en hun detectie*, Antwerpen, Maklu, 2007.

* Licentiaat criminologie, hoofdcommissaris bij de federale gerechtelijke politie Gent, content manager van de cursussen verhoortechnieken in de Belgische politietscholen.

integriteit en dat de verspreiding van COSA ondersteunt.

Het belang van vrijwilligerswerk

Het COSA-project biedt de mogelijkheid stil te staan bij het inzetten van vrijwilligers, of anders geformuleerd, het betrekken van burgers bij de (re-)integratie van mensen in de samenleving die een misdrijf hebben gepleegd. In het vooruitzicht van het jaar 2011, dat door de Europese Unie is uitgeroepen tot het Jaar van de Vrijwilliger, lijkt het gepast te reflecteren over de vraag: hoe kunnen burgers, als leden van een samenleving, betrokken worden bij hun medeburgers, die een misdrijf hebben gepleegd, daarvoor een straf hebben gekregen, en de kans willen benutten een ander leven op te bouwen waar het plegen van misdrijven geen deel meer van uitmaakt?

Het belang van vrijwilligerswerk voor de opbouw van een samenleving kan niet overschat worden. In Vlaanderen bestaan er op verschillende niveaus initiatieven om organisaties, netwerken, verenigingen te ondersteunen die vrijwilligers willen betrekken op een bepaalde doelgroep of die vrijwilligers willen inzetten om een bepaald maatschappelijk doel te realiseren. Toch is de beleidsaandacht voor het vrijwilligerswerk eerder beperkt. Op het federale niveau werd in de regeerperiode 1999–2003 een regeringscommissaris voor het vrijwilligerswerk aangesteld, maar na het internationaal Jaar van de Vrijwilliger in 2001 verdween deze functie. Op het Vlaamse niveau is er ook geen uitgetekend beleid rond het werken met vrijwilligers. Sommige administraties, zoals de administratie Welzijn, Volksgezondheid en Gezin hebben wel een apart subsidiebeleid voor vrijwilligerswerk. De Vlaamse overheid subsidieert ook de provinciale steunpunten vrijwilligerswerk. Desalniettemin blijkt uit een studie uitgevoerd door de Vereniging van Vlaamse steden en gemeenten vzw¹ dat veel gemeenten en OCMW's minder goed bekend zijn met de ondersteuningsmechanismen die er bestaan op het Vlaamse en het provinciale niveau om het vrijwilligerswerk in hun

gemeente/OCMW te activeren en verder uit te bouwen. Een steekproef van enkele lokale sociale beleidsplannen van Vlaamse gemeenten leert dat vrijwilligerswerk als thema hierin niet is opgenomen.

Vrijwilligers en gedetineerden

Toch zetten vrijwilligers zich op het lokale vlak voor vele maatschappelijke doeleinden in. Het is echter raar of zelden dat burgers worden aangesproken om mensen die een misdrijf hebben gepleegd, te ondersteunen in het voorkomen van recidive en het uitbouwen van een delictvrij leven.

Er bestaat in Vlaanderen al wel een lange traditie om vrijwilligers te engageren in de gevangenis. Dit gebeurt voornamelijk op twee manieren: ofwel door vrijwilligers bezoeken te laten brengen aan gedetineerden (en ex-gedetineerden) die van bijna niemand anders bezoeken ontvangen tijdens hun detentieperiode, ofwel door vrijwilligers sociaal-culturele activiteiten te laten opnemen in de gevangenis.

De contacten tussen vrijwilligers en gedetineerden worden in de literatuur als positief voorgesteld: 'De vrijwilliger symboliseert immers nadrukkelijk de verantwoordelijkheid en de zorg van de samenleving voor haar probleemgroepen. Voor gedetineerden is de vrijwilliger de exponent van de samenleving die zich integratiebevorderend opstelt. Voor mensen die uit de vrije samenleving verwijderd werden, maar er op een bepaald ogenblik weer hun plaats moeten innemen, is dit van wezenlijk belang.'²

In Vlaanderen is er geen traditie om vrijwilligers te betrekken bij mensen die in plaats van een gevangenisstraf een alternatieve maatregel of een beschermingsmaatregel opgelegd hebben gekregen.

Cosa: vrijwilligers en ex-gedetineerden

Een aanzet tot het betrekken van vrijwilligers bij plegers van misdrijven en hun slachtoffers vinden we terug in de herstelbeweging, waar men ervoor pleit om de bemiddeling tussen dader en

1 PLAS, H. en TUSKENS, E., *Lokaal ondersteuningsbeleid voor vrijwillig engagement in Vlaanderen en Brussel*, Brussel, Vereniging van Vlaamse steden en gemeenten, 2004.

2 Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, *Visietekst Vrijwilligerswerk en Justitiel welzijnswerk*, Berchem, s.d.

slachtoffer niet enkel te laten opnemen door een professionele bemiddelaar, maar ook door een vrijwilliger. De nadruk ligt hier wel op de inzet van vrijwilligers in het communicatieproces tussen dader en slachtoffer. Belangrijk te noteren hier is dat er binnen de herstelbeweging een 'groeiend besef is dat het omgaan met criminaliteit een actieve participatie van de samenleving vereist'."

De voorbeelden die in deze tekst worden aangehaald, tonen aan dat dergelijke initiatieven zijn ontwikkeld op basis van particuliere initiatieven. In tegenstelling daarmee, heeft men in Nederland (om maar één buurland als voorbeeld te nemen) *vanuit de overheid* beslist om een beleid te ontwikkelen, voorwaarden te schep- pen, een kader te voorzien, waarbij burgers kun- nen geëngageerd worden om mensen die een misdrijf hebben gepleegd te ondersteunen in het voorkomen van recidive, het doorbreken van hun sociaal isolement en het opbouwen van een delictvrij leven.

In Vlaanderen wordt er door de overheid een beleid ontwikkeld rond inburgering en integra- tie, maar hier wordt geen specifieke aandacht besteed aan de (re-)integratie van mensen die een misdrijf hebben gepleegd. Ook in het decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijk- ekansen- en gelijkebehandelingsbeleid van 10 juli 2008 is de sociaal-culturele (re-)integratie van mensen die een misdrijf hebben gepleegd, geen prioritaire activiteit in de te voeren acties. We hopen dan ook dat de ontwikkeling van het COSA-project in het Justitiehuis van Antwerpen een aanzet kan zijn om een debat op gang te brengen rond de wenselijkheid en mogelijkheid om burgers te betrekken op mensen die een mis- drijf hebben gepleegd en ondersteuning vragen in het opbouwen van een ander delictvrij leven.

Verle Pasmans*

* Verle Pasmans is directrice van het Justitie- huis te Antwerpen.

HET DETENTIEPLAN: EEN WERK VAN LANGE ADEM

Op 1 februari 2005 werd de basiswet van 12 janu- ari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. De langverwachte bekrachtiging van deze wet vormde tegelijker- tijd een einde en een begin: het legistieke bouw- werk stond overeind, maar het gros van de kamers moest nog worden ingericht.

Eén van de kamers die de toenmalige Minister prioritair wilde ingericht zien, was deze van de detentieplanning (Titel IV van de basiswet)¹. Met het detentieplan, dat als concept op zich niet nieuw was, werd nu immers een kader geboden waarbinnen de belangrijkste der penitentiaire opdrachten kon worden vervuld: het zin geven aan de in detentie doorgebrachte tijd.

Om de uitvoering van deze prioriteit voor te bereiden, werd vrij snel na de publicatie van de wet een themawerkgroep opgericht, bestaande uit personeelsleden van de penitentiaire admi- nistratie (hoofdbestuur en gevangenis). Midden 2006 overhandigde deze werkgroep zijn eindverslag aan toenmalig Minister van Justitie Onkelinx. Een belangrijk concreet voortbrengsel van deze werkgroep was een model van vragen- lijst, te gebruiken als leidraad bij het 'onderzoek naar de persoon en de levenssituatie van de ver- oordeelde' zoals bedoeld in Hoofdstuk 1 van de Titel 'Detentieplanning'.

In september 2007 werd een pilootproject gelan- ceerd in vijf gevangenis² om de eerste fase van de detentieplanning te doorlopen en daarbij genoemd model van vragenlijst tegen het –

- 1 De drie overige prioriteiten waren: de imple- mentatie van de aspecten 'orde en veiligheid en dwangmiddelen' en 'tucht', het opstellen van een huishoudelijk reglement voor de gevangenis en de voorbereiding van de oprichting van overlegorganen.
- 2 Brugge, Ittre, Oudenaarde, Sint-Gillis, Ver- viers (aanvankelijk nam Hasselt deel aan het pilootproject, maar in 2008 trad Brugge in de plaats van Hasselt.) De gevangenis- sen werden gekozen in functie van hun diver- siteit (grootte, populatie, verscheidenheid aanbod diensten Gemeenschappen,...).